

OREBIĆI, crkva Gospe od Karmena

lice, ponekad na granici karikature (A. Kinert, 1974; *Čovjek s torbom*, 1975; *Duh Michelija*, 1976). Radi punu i reljefnu plastiku u različitim materijalima, čistih obrisa i delikatne modulacije. Njegove skupne kompozicije u drvu odlikuju se naglašenim vertikalama totemskoga značenja (Put, 1978). Od 1980. slika marine i primorske krajolike smirena kolorita i lirskih ugođaja (*Napuštena djedovina*, 1980; *Predvečerje*, 1981; *Krpanje mreže*, 1983; *Ribarska idila*, 1988). — Samostalno je izlagao u Korčuli, Samoboru, Čakovcu, Splitu, Zagrebu, Komiži, Beogradu, Šibeniku, Dubrovniku i Stockholmu.

LIT.: T. Maroević, Izvor Oreb (katalog), Zagreb 1976. — M. Šolman, Izvor Oreb (katalog), Zagreb 1977. — I. Zidić, Uz marine Izvora Oreba (katalog), Zagreb 1980. — V. Slavica-Gabout, Izvor Oreb (katalog), Puntat 1989.

OREBIĆI, naselje na J obali poluotoka Pelješca. Od XIV. st. spominje se pod imenom *Trstenica*; u sastavu Dubrovačke Republike do njezina pada kao sjedište posebne knežije. Sadašnji naziv dobiva po obitelji čiji je kaštel bio sagrađen 1586. sred utvrđena naselja.

U okolici se nalaze prapov. gomile s tragovima ilir. i grč. kulture (ulomci keramike, metalni nakit). Uži predio nastavali su Rimljani (ostaci arhitekture ladanjskih vila, nadgrobni natpisi, uporabni predmeti). Iz sr. su vijeka crkvice s kamenom opremom u gotičkome stilu. — Najstarija jezgra naselja s pravilnim rasterom (nekoliko usporednih ulica unutar zatvorena četverokuta) pokazuje osobine planirane izgradnje na dubrovačkome području (XV. st.). Druga jezgra, uz more, također zatvorena ali nepravilna unutrašnjeg sustava, razvija se poslije pod nazivom Fiskovića selo. — Ostali zaselci u okolici niču oko gospodarsko-ladanjskih kuća dubrovačke vlastele iz renesansnoga doba; u selu *Karmen* ostaci su gotičke kneževske palače. Nekadašnja matična crkva *Gospa od Karmena*, prvotno gotička, preuređena je u baroknome stilu, kojemu pripada i oprema (oltari, slike i crkv. predmeti). — Od XVIII. st. odvija se intenzivnija izgradnja priobalnoga pojasa sa svim značajkama arhit. i hortikulturnih rješenja ladanjskih prostora dubrovačkoga područja. U XIX. st. snažno pomorsko gospodarstvo unosi suvremene stilove na javnim gradnjama — općina, župna crkva, sud, zgrada Pelješčkoga pomorskoga društva. U XX. st. nastavlja gradnja vila, u novije doba hotelski objekti s kompleksnim turističkim naseljem *Perna* (projektant N. Šegvić).

Iznad Orebića je staro groblje uz franjevački samostan. Crkvu *Gospa od Anđela* gradio je 1479—86. dubrovački graditelj M. Radišić u jednostavnim gotičko-renesansnim oblicima. Samostan s četiri krila zatvara jednostavni klaustar, također s kraja XV. st., a zvonik je pregrađen potkraj XIX. st. Od prvotne crkvene opreme ističu se dva mramorna reljefa Majka sa Sinom (jedan je rad anonimnog sljedbenika N. Fiambertija, drugi N.

Frentinca), oba odlični radovi toskanske renesanse na našoj obali. Glavni oltar ima slike Maffea da Verona (Venecija, XVI/XVII. st.), a na titularnom oltaru je biz. ikona iz XVII. st. Zbirka crkv. umjetnina u samostanu sadržava djela kipara J. Petrovića iz XV. st., zavjetne slike jedrenjaka od XVI. st. i liturgijske predmete. — U naselju se nalazi Pomorski muzej.

LIT.: C. Fisković, Franjevačka crkva i samostan u Orebićima, u knjizi: Spomenica Gospe od Anđela u Orebićima 1470—1970, Omiš 1970. — I. Fisković, Kulturno umjetnička prošlost Pelješčkog kanala, Split, 1971. — M. Planić-Lončarić, Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike, Zagreb 1980.

OREHOVEC → SVETI PETAR OREHOVEC

OREL, Alojz, fotograf (Ljubljana, 19. VI. 1918). Fotografski zanat izučio u Brežicama i Zagrebu. Od 1947. živi i radi u Puli gdje 1960—79. radi u redakciji »Glasa Istre«. Fotografira istarski krajolik (marine, kočarice, kašune, vinograde) te graditeljsko i folklorno naslijeđe. Samostalno izlagao u Puli (1955, 1973, 1991), Zagrebu (1955, 1988) i Pazinu (1960, 1990).

LIT.: M. Bizjak, Alojz Orel (katalog), Pula 1993.

OREL, Nada, fotografkinja i kiparica (Zagreb, 9. VIII. 1939). Diplomirala na Akademiji u Zagrebu 1980 (Ž. Janeš). Suradnica je Majstorske radionice I. Sabolića. Bavi se multimedijским istraživanjima; u javnim prostorima i gradovima izvodi akcije u kojima skulptura i fotografija imaju ulogu lik. prijedloga (*Kretanje u vremenu*, 1980; *Vaša sjena za povijest*, 1992). God. 1987. realizira skulpturu (i niz kamenih blokova za dječje intervencije dlijetom) *Mali princ* u istoimenom parku u Vidrićevoj ul. u Zagrebu. — Samostalno izlagala u Zagrebu (1973, 1976, 1980, 1986, i 1992).

LIT.: D. Matičević, Nada Orel (katalog), Zagreb 1981. — M. Šolman, Nada Orel (katalog), Zagreb 1983. — B. Hlevnjak, Nada Orel (katalog), Zagreb 1992.

OREŠKOVIĆ, Ivka, slikarica (Osijek, 23. IX. 1887 — Zagreb, 18. II. 1969). Studirala na Akademiji u Zagrebu (1908—12), potom u Beču. Bila je nastavnica crtanja na Sušaku. Slikala je portrete i pejzaže u akvarelu i pastel; bavila se grafikom (*Ulica u Novom*, oko 1914). Samostalno je izlagala u Zagrebu 1918. God. 1919. izlagala na Izložbi jugosl. umjetnika u Parizu, a 1926. na Izložbi jugosl. grafike i plastike u Zürichu i St. Gallenu. Sudjelovala je na izložbama Kluba likovnih umjetnika.

LIT.: Lj. Kanižaj i M. Peić, Sjevernocrvatske slikarice rođene u drugoj polovini XIX. stoljeća — iz fundusa Zbirke Kovačić (katalog), Čakovec 1985. — Z. Mihočinec i M. Svirac, Folklorna inspiracija hrvatskih slikarica rođenih u XIX. stoljeću, iz zbirke Kovačić (katalog), Zagreb 1990.

ORGULJE, veliki glazbeni instrument, smješten najčešće na posebnu mjestu (koru) u crkvama rimokat. bogoslužja; arhitekturom i dekorativnim detaljima važan su element unutrašnjega uređenja crkve. O. su u upotrebi u Zapadnoj crkvi od VIII. st., a u XIII. st. sviranje na njima postaje sastavni dio bogoslužja. U XV. st. pojavljuju male prijenosne orguljice — portativi, kao i veći pozitivni namijenjeni kućnome muziciranju. Dalji je razvoj doveo do uporabe nekoliko samostalnih manuala i razvijene klavijature pedala. Orgulje kakve su se izrađivale u XVII. st., tzv. barokne ili Praetoriusove, najrazvijeniji su oblik toga glazbala. Postupno opadanje zanimanja za orguljarsku umjetnost dovelo je u XVIII. st. do reforme koja je išla za »pojednostavljenjem« orguljnoga zvuka. Pretjerano nastojanje da se oponašaju zvuci orkestralnih instrumenata stvorilo je od romantičnih orgulja XIX. st. potpuno novi tip glazbala moćne zvučnosti, ali koji u umjetničkome smislu nije mogao zamijeniti klasične orgulje. XX. st. razdoblje novoga procvata orguljarskoga umijeća.

Arhitektura orguljnoga ormara, tj. kućišta, sastoji se od visokoga postolja, srednjega dijela sa sviralama, nad kojima se najčešće nalazi različito oblikovana i ukrašena atika. Pročelje srednjega dijela je rastvoreno te oblikuje propekt, organiziran u polja i tornjeve sa sviralama. Osobito se bogato ukrašuju završeci svirala u propektu, a obično su prekriveni i rezbarenim zavjesama. Polja sa sviralama međusobno su odvojena pilastrima i leznama, a vratnice, česte osobito kod gotičkih i renesansnih orgulja, zamjenjuju se »krilima« s izrezbarenim likovima, maskeronima, girlandama cvijeća i voća. Iznad atike su dekorativne vaze i skupine anđela svirača. Vrlo složeno glazbalo, o. sa svojim kućištem čine nedjeljivu cjelinu na kojoj rade: graditelj instrumenta, glazbenik, stolar i drvorezbar, te slikar.

Velik se dio pov. razvoja orgulja može pratiti na 800-tinjak u Hrvatskoj zabilježenih primjera spomeničkoga značaja. Najstariji arhivski podaci o našim orguljama sežu u XIV. st., kada se spominju na Gradecu u Zagrebu

ORGULJE U ŽUPNOJ CRKVI SV. MARIJE MAGDALENE U ČAZMI iz 1767, rad Johanna Henckea

ORGULJE U KAPUCINSKOJ CRKVI SV. TROJSTVA U VARAŽDINU iz 1860, rad Carla Geisslera

ORGULJE

ORGULJE U CRKVI SAMOSTANA SV. PETRA U ŠUMI (lijevo: prednji prospekt, desno: stražnji), rad Ivana Jurja Eisla, oko 1770.
 ORGULJE U FRANJEVAČKOJ CRKVI U DUBROVNIKU, rad Carla de Benija, oko 1690 (instrument je proizvod tvrtke »Rieger« iz 1890)

te u Dubrovniku. U isto doba orgulje dobiva i Sv. Stošija u Zadru. Fra Urban, mlet. graditelj, autor orgulja u Sv. Marku u Veneciji, gradi orgulje za trogirske stolne crkve, od kojih su se do danas očuvale oslikane vratnice, djelo Gentilea Bellinija iz 1489. Oko 1480. orgulje dobiva i zagrebačka katedrala, u Puli se spominju 1417. God. 1649. zagrebačka katedrala nabavlja o., rad Gregora Štrukla. Najstarije među očuvanim hrv. orguljama potječu s poč. XVII. st. To je skupina od šest malih o. i pozitiv iz Lepoglave, Varaždina, Zlogonja i Vukovja. Osobito su zanimljive o. u pavlinskome samostanu u Lepoglavi iz 1649, s dva raskošna kućišta ukrašena inkrustacijom i pozlatom, te autentično očuvani pozitiv iz Borla (Gradski muzej, Varaždin) iz 1668, s vratnicama oslikanim prizorom Navještenja. U Dubrovniku je nezaobilazan primjer raskošnoga kućišta u crkvi Sv. Franje, oko 1690, sa šest monumentalnih figura u prospektu.

Usporedno se s obogaćenjem zvuka može pratiti i postupni razvoj arhit. oblikovanja ormara, prema morfološki razvoj kućišta i njihovu umjetničku obradu sve do sred. XVII. st. karakteriziraju strogo određeni oblik i naglašena plošnost.

U XVII—XVIII. st. događaju se bitne promjene i u konstrukciji glazbala i u strukturi njegova kućišta. U skladu s novim akustičkim idealima visokoga baroka paleta zvukovnih boja postaje bogatija, a izražajnost se glazbala proširuje pomoću dvaju manuala. U stilu epohe koja se odlikuje razigranošću linija i mnoštvom novih oblika, ormari u XVIII. st. napuštaju kubičnu formu i statičnost, tipičnu za XVII. st., raščlanjuju se u više tornjeva i polja. Prospekt se također oblikuje u skladu s novim estetskim načelima. Zabati ormara, zavjese nad sviralama, krila na bokovima i pozitiv u korskoj ogradi ukrašuju se nesimetričnim motivima rocaillea u raznolikoj igri oblika. Po glazbenoj vrsnoći ističu se u tome razdoblju o. u crkvi Sv. Marije Magdalene u Čazmi iz 1767, pripisane graditelju J. Henckeu, te instrumenti A. Roemera na Trškome Vrh i u Varaždinskim Toplicama. Zbog likovne privlačnosti ističu se i kućišta orgulja franjevačkoga samostana u Samoboru, graditelja A. Weinera iz 1738, Scholzov pozitiv u Dolu Pribičkome iz 1782, orgulje crkve u Mariji Gorici iz 1759. I. J. Eisla, u Kutini iz 1777. i u Sv. Lovri u Petrinji (razorene u ratu protiv Hrvatske 1991), kao i orgulje u franjevačkome samostanu u Našicama, također iz druge pol. XVIII. st.

U Dalmaciji je XVIII. st. obilježeno djelovanjem izvanredno nadarena graditelja P. Nakića, rođena u okolici Šibenika, i njegovih učenika F. Dazzia, G. Callida i N. Moscatellija. Danas postoje samo četiri provjerena Nakićeva glazbala, i to u Nerežišću iz 1753. i Supetru na Braču, u katedrali na Rabu iz 1756. i u Sv. Frani u Šibeniku iz 1762. Nakićevi učenici kao da su podijelili područje djelovanja: Dazzi, a poslije i Moscatelli, grade u Dalmaciji, a Callido na S. Jadranu, gdje mu se tek tu i tamo pridružuje Dazzi. Najpoznatiji su njihovi instrumenti u Bujama, Buzetu, Malome Lošinju, Pučišću na Braču te u Šibeniku.

U arhitekturi orguljskoga kućišta na jadranskoj obali prevladava jaka tal. tradicija jednostavnih ormara s jednim lučno ili ravno završenim otvorom u prospektu. Od toga se tipa, međutim, udaljuju svojom raskošnom arhit. i dekorativnom koncepcijom kućišta dviju dubrovačkih crkava, katedrale Sv. Marije i Sv. Vlahu, kao i kućište Eislovih orgulja u samostanu Sv. Petra u Šumi. To je kućište izvanredan primjer drvorezbarskoga i skulptorskoga umijeća majstora pavlina u XVIII. st.

Potkraj XVIII. st. razigrane će se forme smiriti u svjesnoj klasicističkoj težnji prema ant. jednostavnosti i ravnoj plohi, a novo će vrijeme ostaviti svoj pečat i u umjetnosti oblikovanja orguljskih ormara. Najljepši su uzorci kućišta orgulja u Velikome Bukovcu iz 1855, rad Bečanina C. Hessea, i u crkvi Sv. Tereze u Suhopolju, nepoznata graditelja.

U XIX. st. u teškome gospodarskom stanju djeluju u gradovima male radionice domaćih graditelja. Osobito je plodan zagrebački majstor P. Pump, autor šezdesetak glazbala, među kojima su po svojim kućištima zanimljive orgulje u Divuši iz 1844, Farkašiću iz 1848. te u Cigleni i Topuskome. Taj se ustaljeni kasnoklasicistički svijet mijenja kada se oko 1850. pojavljuju novi graditelji pod utjecajem romantizma, koji već prevladava u Europi. Reprezentativno su ostvarenje novoga razdoblja bile orgulje s 40 registara F. Fochta iz Pečuha, građene za zagrebačku katedralu, poslije prenesene u Pregradu. Nakon 1850. dolazi do temeljitih promjena na

području gradnje orgulja: serijska proizvodnja u izvjesnoj mjeri standardizira gradnju i zvuk. Kućišta se tipološki često ponavljaju i gube u stilski teško odredivim smjerovima, a ta kretanja ostavljaju trag i u Hrvatskoj. U nemogućnosti da se odupru zahtjevima vremena, male radionice nestaju, a neke preživljavaju još kratko vrijeme (J. Erhatic u Križevcima). Jedina koja se održala djelujući od 1870. kroz četiri generacije sve do danas jest zagrebačka tvrtka »Heferer«. Vrijedno su umj. ostvarenje toga razdoblja njihove orgulje u crkvi Sv. Lovre u Požegi. Nastale sretnom suradnjom graditelja M. Heferera i projektanta kućišta H. Bolléa, orgulje su na Milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. nagrađene zlatnom medaljom. Iz našega su vremena vrijedan instrument orgulje firme »Walcker« iz 1974. u zagrebačkoj Koncertnoj dvorani »Vatroslav Lisinski«. Kućište sa slobodnostojećim sviralama bez okvira i čistoćom arhit. kompozicije uspješno je prilagođeno modernome prostoru dvorane.

LIT.: F. Bulić, Orgulje glasovitih umjetnika po crkvama Dalmacije, Sv. Cecilija, 1918. — L. Šaban, Graditelj orgulja P. Nakić i Šibenik, Rad HJZ, 1967, 13—14. — G. Radole, L'arte organaria in Istria, Bologna 1969. — L. Šaban, Doprinos trojice Moscatella orguljarstvu u Dalmaciji, ibid., 1974. — Isti, Evidencija orgulja u Hrvatskoj, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1975. — Isti, Stariji graditelji orgulja u gradu Varaždinu, Godišnjak gradskog muzeja Varaždin, 1975. — Isti, Povijesne orgulje kao kulturna baština Dalmacije, Prilozi — Dalmacija (Fiskovićev zbornik, I), 1980. — Isti, Orgulje slovenskih graditelja u Hrvatskoj, Rad JAZU, 1980, 385. — Isti, Starije orgulje Osijeka i njihovi graditelji, ZNŽO, 1983. — J. Meder, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992. J. Mdr.

ORIGENOVA RASPRAVA O IZLASKU (Origenes: Super exodum...), romanički iluminirani rukopis, nastao potkraj XII. st.; čuva se u Riznici katedrale u Splitu. Inicijali su oblikovani od ljudskih i životinjskih likova te biljnih elemenata. Prevladavaju crvena i modra boja sa zlatom. Ističu se inicijali U (bradati muškarac siječe vrat zmiji s ptičjom glavom) i V (Krist stoji uz stablo, s druge strane tri čovjeka stoje jedan drugome na ramenima, a najgornji drži sjekiru).

LIT.: D. Keckemet, Romaničke minijature u Splitu, Peristil, 1957, 2. — A. Badurina, Iluminirani rukopisi u Hrvatskoj, Zagreb 1995. L. D.

ORIOLI, Dario, slikar (Ravenna, 12. XII. 1952). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1980 (R. Goldoni). Bio je suradnik Majstorske radionice Lj. Ivančića i N. Reisera 1980—82. Slika interijere, mrtve prirode i motive s gradskih ulica u duhu pop-arta i metafizičkoga slikarstva, a približava se i postmodernim nastojanjima (bad painting). Samostalno izlagao u Zagrebu i Labinu. Bavi se oslikavanjem keramike.

ORIGENOVA RASPRAVA O IZLASKU, inicijal. Split, Riznica katedrale

